

*A családfő intézménye – nemi szerepek a családban**

Nagy Ildikó

A rendszerváltozás jelentős társadalmi-gazdasági változásokat idézett elő Magyarországon. A piacosodás következtében átrendeződtek a tulajdonviszonyok, átstrukturálódott a munkaerőpiac, megjelent a szocializmusban ismeretlen munkanélküliség. Az új gazdasági és jogi körülmények lehetőséget nyitottak a vállalkozóvá válásra, egyéni gazdálkodás folytatására. A piacgazdaságba való átmenet során a társadalomban és a gazdaságban lezajlott jelenségek hatással vannak az egyének, a családok szintjén is. Vajon ebben a megváltozott társadalmi-gazdasági környezetben hogyan működik a család, a társadalom alapsejtje, hogyan alkalmazkodik a megváltozott külső feltételekhez a háztartás?¹ Mi zajlik a „fekete dobozban?” A családok belső életét vizsgálva akarva-akaratlanul a nemi szerepekbe ütközünk, amelyek meghatározzák, át- meg átszövik a családi élet minden területét, és megnyilvánulnak a jövedelemszerzéstől kezdve a háztartási munkamegosztáson és a szexualitáson át a döntésekben és a konfliktusokban vállalt szerepekig. A nemi szerepek tanulhatóak, egy részüket otthonról, a szülőktől hozzuk, emellett jelentős része lehet azok formálásában a közvetlen (baráti) környezet által nyújtott, az iskolában tanult mintáknak, valamint egyre inkább a tömegkommunikációnak, viszont akárcsak a társadalmi értékek vagy normák lassan változnak.

A tanulmánynak két célja van. Az egyik, hogy a rendelkezésre álló adatállomány elemzésével képet adjak a mai magyar családokban érvényesülő nemi szerepekről, mennyire tekinthető hagyományosnak a partnerek közötti szerepmegosztás.² Ezt első sorban azon keresztül próbálom bemutatni, hogy

---

* A tanulmány első változata a *Household, Work and Flexibility* című, az Európai Unió 5. sz. keretprogramja által támogatott nemzetközi projekt keretében készült. Az adatfelvételt a TÁRKI készítette 2001 februárjában. A tanulmányhoz kapcsolódó értékes megjegyzésekért Pongrácz Tibornét, Sik Endrét, valamint Tóth István Györgyöt illeti köszönet.

¹ A háztartás és család meghatározása különbözik, hiszen míg a háztartás az együtt, közös kenyéren élők közösségét jelenti, a család vérségi, rokoni közösségen alapuló közösséget. Mivel azonban vizsgálatunkban csaknem minden esetben a két meghatározás ugyanazt az embercsoportot fedi, a két fogalmat felváltva fogom a tanulmányban használni.

² Az adatfelvétel az aktív korú, 18–65 év közötti magyar felnőttek reprezentatív mintáján készült, és a kérdőívben a háztartás többi tagjának társadalmi-demográfiai adatairól kérdezték a lakosságot. Az elemzés során az adatokat egy négydimenziós (nem, életkor, iskolai végzettség, lakóhely) súllyal az aktív korú lakossághoz súlyoztam. Mivel a családfő intézménye

mennyire elterjedt ma Magyarországon a családfő intézménye, illetve a társadalom mely rétegeiben jellemző ez a hagyományosan nemi szerepeket tükröző intézmény. A tanulmány során kitérek arra is, hogy a családfő intézményéhez ma milyen elvárások tartoznak, illetve a jelenlegi családfők rendelkeznek-e ezekkel a tulajdonságokkal. Végezetül pedig azt vizsgálom, hogy a családfő léte-nem léte milyen összefüggésben van a nemi szerepek más indikátoraival, a háztartáson belüli munkamegosztással, illetve a családon belüli pénzügyi döntésekkel, azaz mennyire használható indikátora a családon belüli nemi szerepeknek.

A családfő intézménye

Definíció szerint a családfő intézménye hierarchikus viszonyt fejez ki a családtagok között, amely értelmében a családfő irányító szerepet tölt be a családi közösség életében, az ő szava döntő a legfontosabb kérdésekben. A társadalom felé ő képviseli a családot, és ő vállal felelősséget családtagjaiért. A családfő intézménye tehát a tradicionális nemek közötti szerepmegosztást tükrözi a családban. A családfő pozícióját elsődleges jövedelemszerző feladata, illetve családfenntartó szerepe miatt hagyományosan a férfi, férj, családapa töltötte be. A válások számának emelkedésével, aminek következtében a gyermeküket egyedül nevelő szülők aránya is emelkedett, azonban az asszonyok/anyák is „előléphetnek” családfőként. Az egyszülős háztartásokra egy külön fejezetben ki fogok térni.

Ebben a részben először is arról lesz szó, hogy van-e a családban olyan személy, akit családfőnek tekintenek a kérdezettek. Milyen társadalmi-demográfiai jegyekkel jellemezhető a családfők csoportja? Miben térnek el a családfővel rendelkező családok demográfiai, társadalmi-gazdasági jellemzői a családfővel nem rendelkező családokétól? A családfős háztartásokat tovább vizsgálva kitérek arra is, mivel indokolják, hogy éppen az adott személy a család feje, illetve arra, hogy miben térnek el egymástól azok a családok, ahol férfi, illetve nő tölti be ezt a pozíciót.

Családfők és a családfővel rendelkező családok társadalmi-demográfiai jellemzői

A kérdezettek csaknem kétharmada (63%) válaszolta, hogy náluk van családfő, a fennmaradó több mint egyharmad szerint náluk nem sorolható senki

---

vizsgálatának csak a kétszülős háztartásokban van értelme, ezért az elemzések során csak azokat a háztartásokat vontam be, amelyek pár-, illetve pár+gyermek, pár+szülő típusúak (a továbbiakban páros háztartások). Emellett azonban külön elemzéseket végeztem a mintába került egyszülős családokra is, melynek eredményeit külön fejezetekben közlöm.

ebbe a „kategóriába”. Ez utóbbi csoport túlnyomó többsége, azaz a kérdezettek 34%-a, a családfő hiányát azzal indokolta, hogy náluk közösen döntenek minden kérdésben a családtagok, és ezért nincs szükség családfőre, míg 2% azzal érvelt, hogy náluk mindenki önmagáért felelős a családban, 1% pedig más okot említett.

Ezek után nézzük meg közelebbről, milyen társadalmi-demográfiai jellemzőkkel rendelkeznek a családfők!³ Az 1. táblázat a családfők, valamint a megkérdezettek társadalmi-demográfiai jellemzőit mutatja.⁴

1. táblázat

A családfők és a kérdezettek társadalmi és demográfiai jellemzői a páros háztartásokban (%)

	Családfők N=533	Kérdezettek N=851
<i>Nem</i>		
Férfi	92	50
Nő	8	50
Összesen	100	100
<i>Életkor</i>		
18–25	1	13
26–35	17	27
36–45	26	22
46–55	30	22
56–65	22	17
65 felett	3	0
Összesen	100	100
<i>Iskolai végzettség</i>		
8 általánost végzett	20	25
Szakmunkás	43	30
Érettségizett	23	31
Diplomás	14	14
Összesen	100	100

A családfővel rendelkező családok túlnyomó többségében, mintegy 92%-ában, férfi és a fennmaradó 8%-ban nő tölti be a családfő szerepét. Ez jelentősen eltér a páros családban élő egyének nemi összetételétől, ahol fele-fele a két nem aránya. A családfők felülreprezentáltak a 36–65 év közötti korcsoportokban: 26%-uk a 35–45 évesek, 30%-uk a 46–55 évesek, 22%-uk pedig

³ A családfők csoportja úgy állt elő, hogy a kérdezetteknek meg kellett adniuk annak a háztartásagnak a sorszámát a háztartástáblából, aki a családfő szerepet töltötte be az adott családban. A megadott sorszám alapján azonosítottam, és számoltam ki a családfő nemét, életkorát és iskolai végzettségét a háztartástáblában szereplő adatok felhasználásával.

⁴ Az 1. táblázatban található két sokaság természetesen nem teljesen összehasonlítható, mivel nem mindegyik háztartásban a családfő, illetve az a személy válaszolt a kérdőívre, aki potenciálisan családfői szerepet láthatna el, pl. szülővel együtt élő felnőtt korú tanuló vagy idős szülők.

Szerepváltozások

az 56–65 évesek csoportjába tartozik. A legidősebb korosztály alacsony aránya a mintavételből következően alacsony, hiszen az adatfelvétel kizárólag az aktív korúak (18–65 évesek) körére terjedt ki.

2. táblázat

A családfős, illetve családfő nélküli páros háztartások megoszlása a képzettség, a lakóhely típusa és háztartástípus szerint (%)

A háztartás jellemzői	Van családfő	Nincs családfő	Összesen	N
<i>Képzettség 1.*</i>				
Mindegyik családtag alsó fokú végzettségű	53	47	100	91
A többi család	64	36	100	760
<i>Képzettség 2.</i>				
Legalább egy személy felsőfokú végzettséggel rendelkezik	58	42	100	206
A többi család	64	36	100	646
<i>Összesen</i>	<i>63</i>	<i>38</i>	<i>100</i>	<i>851</i>
<i>Településtípus</i>				
Község	64	36	100	323
Város	63	37	100	216
Megyeszékhely	57	44	100	177
Budapest	67	33	100	135
<i>Összesen</i>	<i>63</i>	<i>37</i>	<i>100</i>	<i>851</i>
<i>Háztartásszerkezet***</i>				
Pár	49	51	100	187
Pár+gyerek<18 év	65	35	100	392
Pár+gyerek>18 év	71	29	100	246
Pár+szülő(k)	(38)	63	100	24
<i>Összesen</i>	<i>63</i>	<i>38</i>	<i>100</i>	<i>851</i>
<i>Egy főre jutó háztartás-jövedelem, kvartilisek</i>				
17500 Ft alatt	63	37	100	180
17501–25000 Ft	65	35	100	195
25001–35000 Ft	65	35	100	162
35000 Ft felett	62	38	100	149
<i>Összesen</i>	<i>64</i>	<i>36</i>	<i>100</i>	<i>686</i>

Megjegyzés: a zárójelbe tett cellában az esetszám kevesebb 10-nél.

*A chi-négyzet értéke 0,5-nél szignifikáns; ***A chi-négyzet értéke 0,001-nél szignifikáns.

Képzettségüket tekintve a családfők 43%-a szakmunkásképzőt végzett, 23%-uk érettségizett, 20%-uk alapfokú végzettségű, és 14%-uk diplomás. A kérdezettekhez viszonyítva tehát a családfők körében jóval magasabb a szakmunkások, viszont alacsonyabb az érettségizettek és a legfeljebb 8 általánossal rendelkezők aránya.

A családfővel rendelkező, illetve nem rendelkező háztartások összevetése során a következő megállapításokat tehetjük: (2. táblázat)

A családfővel rendelkező háztartások alulreprezentáltak a megyeszékhelyeken (57%), viszont felülreprezentáltak a fővárosban (67%). Várakozásainkkal ellentétben tehát éppen nem a vidéki falvakban, illetve városokban – ahol a tradicionális nemi szerepek szélesebb körben való elterjedését feltételeznénk – alakul az átlagosnál magasabban a családfővel rendelkező családok aránya.

A háztartás szerkezetét tekintve, a gyermekes párok⁵ esetében az átlagnál magasabban alakul a családfős háztartások hányada (65, illetve 71%), míg a gyermek nélküli kapcsolatok esetében jelentősen alacsonyabban (49%). Tehát a gyermekkel való rendelkezés megnöveli annak esélyét, hogy a szülők közül valaki családfői szerepbe kerül.

Érdekes viszont, hogy a legalább egy nagykorú gyerekkel rendelkező családokra inkább jellemző a családfő léte, mint a csak fiatalkorú (18 év alatti) gyermek(ek)kel rendelkező háztartásokra. Ez esetben valószínűleg a generációs hatás játszik közre – a kiskorú gyermek esetében ugyanis feltehetőleg fiatalabbak a szülők is, akik körében kevésbé jellemző a családfő intézménye, az idősebb generációkhoz képest. (Vö. 1. táblázat)

A háztartás képzettségét mutató változóink megoszlása szerint a csak alsó fokú végzettségű családtagokat számláló háztartásokban a családfő nélküli háztartások vannak felülreprezentálva, arányuk 47%. Ezek a családok főként a falusi idősebbek köréből kerülnek ki. Felülreprezentáltak az 55 évesnél idősebb háztartásfővel rendelkező családok körében, valamint a pár, illetve a pár+szülő típusú háztartásokban. Bár az időskor és a falu a családfő intézményének jelenlétét erősítené, a családszerkezet ennek ellenében hat, ha nincs együtt élő gyerek a családban, kisebb eséllyel találunk családfőt is.

Azokban a családokban is, ahol legalább egy felsőfokú végzettséggel rendelkező családtag van, az átlag felett alakul (42%) a családfő nélküli háztartások aránya. Ez a csoport viszont a családok jóval szélesebb társadalmi rétegét foglalja magában a csak alsófokú képzettséggel rendelkezőkhöz képest. A legalább egy diplomás családok éppen a nagyvárosokban és Budapesten találhatóak az átlagosnál magasabb arányban, ez pedig mind a családfő intézményének irányába, mind ellenében hat.

Az, hogy egy család rendelkezik-e családfővel vagy sem, nincs összefüggésben a háztartás jövedelmi helyzetével. (2. táblázat) Az egy főre jutó havi nettó jövedelem alapján képzett jövedelmi negyedek szerinti megoszlást tekintve a középső két negyedbe tartozó családok azok, amelyek körében leginkább jellemző a családfős háztartások aránya (65–65%), míg a többi jövedelmi negyedben 62–63% az arányuk.

---

⁵ Az elemzés során a gyermekes párok két csoportját különböztettem meg: a csak kiskorú gyermekekkel rendelkező párokat (pár+gyerek<18 év), valamint a legalább egy nagykorú együtt élő gyerekkel rendelkező családokat (pár+gyerek>18 év).

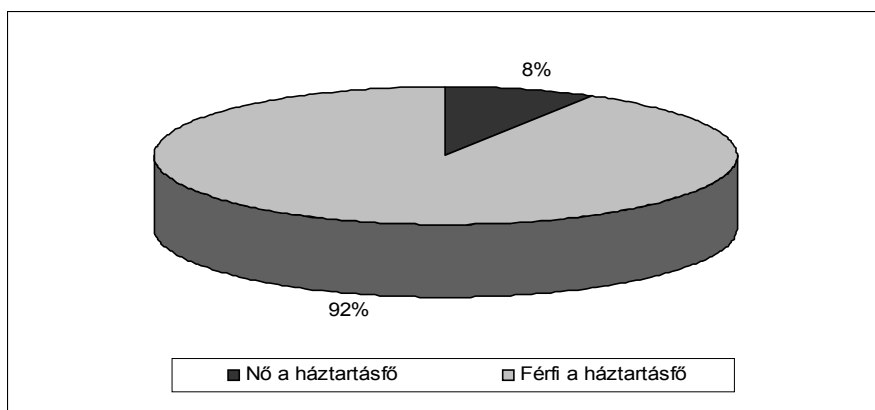
Nők és férfiak családfői szerepben

Ahogy korábban a családfők társadalmi-demográfiai jellemzőinél megjegyeztük, a családok túlnyomó részében, 92%-ában a férfi tölti be a családfő szerepét, és mindössze 8%-ában nők. Ennek következtében az 533 fős családfői mintából mindössze 44 nő. Így mindenképpen meg kell jegyeznünk, hogy az alacsony esetszám miatt a társadalmi-demográfiai csoportok szerinti megoszlások bemutatása inkább csak tájékoztató jellegű.

Életkor szerint nincs jelentős eltérés a családfő-szerepet betöltő nők, illetve férfiak között, viszont iskolai végzettségük tekintetében érdemi eltéréseket tapasztalunk. A nők aránya egyedül az érettségizett családfők között alakul átlag felett (13%), míg a legfeljebb 8 általánost végzettek (8%), a szakmunkások (7%) és a diplomások (6%) körében jóval alacsonyabban. A férfiak pedig éppen ellenkezőleg, a diplomás családfők (94%) körében felülreprezentáltak, míg az érettségizettek között átlag alatt alakul az arányuk (87%).

1. ábra

A családfők nemek szerinti megoszlása a családfős páros háztartásokban, 2001

N=532

Akár gyermekes, akár gyermek nélküli párokról van szó, túlnyomórészt férfi tölti be a családfő szerepét. Viszont valamivel magasabb arányban tölti be a családfő szerepét a nő, ha az együtt élő gyermek(ek) közül legalább egy már felnőtt korú.

A nő irányította családok nagyobb arányban találhatók a nagyvárosokban és a fővárosban, mint a vidéki kisvárosokban és községekben. Jövedelem tekintetében elmondhatjuk, hogy az alacsonyabb jövedelmű családokban inkább jellemző, hogy nő a családfő, mint a jobb jövedelmi helyzetben levő háztartásokban. Az egy főre jutó háztartási jövedelem alapján képzett jövedelmi negyedek szerint azoknak a családoknak az aránya, ahol a nő tölti be a

családfő szerepét az 1. (legszegényebb) jövedelmi negyedben a legmagasabb (12%), míg a férfi családfővel rendelkező háztartások a 4. (leggazdagabb) jövedelmi negyedben vannak felülreprezentálva (94%). Mindehhez azonban hozzá kell tennünk, hogy a jövedelmi helyzet és a családfő neme közötti kapcsolat statisztikai értelemben nem szignifikáns.

Az egyszülős háztartások

Mindenképpen szólni kell az egyszülős családokról, amelyek a családfői szerep betöltésének szempontjából egy speciális csoportot jelentenek. Ezekben a családokban, mivel csak az anya vagy az apa neveli a gyermeke(ke)t, a nemi szerepek nem a két szülő között oszlanak meg, hanem azokat részben vagy egészében, vagy csak az egyik szülő kénytelen átvenni, vagy meg kell osztania más együtt élő felnőtt családtaggal (nagy mama), illetve a nagyobb gyerekekkel. Egyértelműnek tűnik, hogy ebben a helyzetben az elvált szülő fogja betölteni a családfő szerepét. Mégis, különösen azért érdekes erről a társadalmi csoportról beszélnünk, mert Magyarországon a kilencvenes évek végén az egyszülős családok 85%-ában az anyával, és mindössze 15%-ában az apával élnek együtt válás után a gyerekek. (Vukovich, 1999) Tehát az egyszülős családok túlnyomó részében a családfő szerepét a nők töltik be, és férj, férfi partner híján olyan szerepeket, feladatköröket is fel kell vállalniuk, amelyek hagyományosan a férfi szerepei közé tartoztak, pl. a család eltartása, illetve rájuk hárul a nagyobb jelentőségű döntések meghozatala, a végső döntés is, amit legfeljebb a szüleikkel, sok esetben a gyerekek bevonásával beszélhetnek meg.

Abban az esetben, ha az egyszülős családokat is bevonnánk az elemzésbe, 10%-kal emelkedne azon családoknak az aránya, ahol a nő tölti be a családfő szerepét. Az egyszülős háztartások társadalmi-demográfiai összetételének megfelelően a női családfők aránya magasabb lesz a fővárosban, mint a vidéki városokban és falvakban, illetve a legfeljebb 8 általánost végzetek és az érettségizettek körében. Jövedelem tekintetében pedig továbbra is az alacsonyabb jövedelemmel rendelkezők közé tartoznak a nő irányításában álló családok. A családfők korcsoportok szerinti megoszlása számottevően nem változik az egyedüli szülők bevonásával.

Kiből miért lett családfő?

Mi alapján tekintünk valakit családfőnek, milyen ismérvekkel kell ahhoz rendelkeznie valakinek, hogy családfőnek tekintse a többi családtag? A hagyományos nemi szerepek szerint a család feje a férj vagy a család legidősebb férfitagja, amit leggyakrabban azzal indokolnak, hogy ő tartja el a csa-

ládót, ő keresi a legtöbbet, az ő szava a döntő a családi kérdésekben. A köztudatban eléggé erősen beleivódtak ezek az ismérvek, legalábbis ezt mutatja a lakosság közvéleménye.

Azonban nem csak a közvélemény az, amely a tradicionális minták szerint gondolkodik a családfő intézményéről, ezek a szerepek a társadalom többi szintjén is megjelennek. Talán az egyik legszemléletesebb példát erre a statisztikákban találunk. A hazai gyakorlatban a Központi Statisztikai Hivatal háztartásszintű adatfelvételeiben automatikusan a férjet, férfi élettársat tekinti családfőnek, a nők tulajdonképpen csak akkor kerülhetnek családfői pozícióba, ha egyszülős családról van szó.⁶

A „kit tekint családfőnek?” kérdés után tehát azt is megkérdeztük, hogy miért az adott személyt tekinti családfőnek a kérdezett. Szándékosan olyan válaszlehetőségeket is megadtunk,⁷ amelyeket nem feltétlenül kell, hogy a családfő végezzen, és olyanokat is, amelyekről tudtuk, hogy általában a nők szerepkörébe tartozik. A válaszokból jól látszik, mennyire más szerepeket, feladatköröket kapcsolnak a kérdezettek a családfő személyéhez, ha a családfő pozícióját nő, illetve férfi tölti be. (2. ábra)

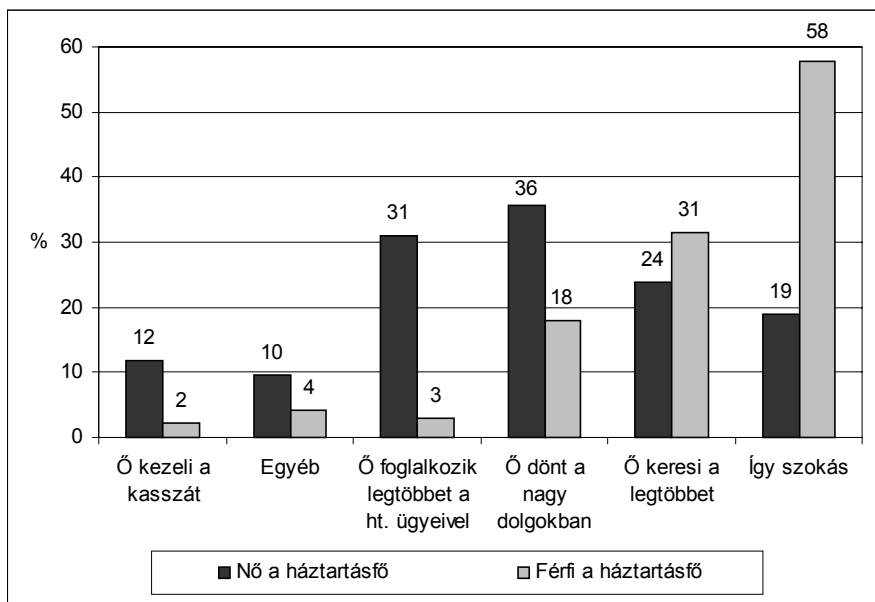
A férfiak irányító szerepét a családban legtöbb esetben azzal indokolták a kérdezettek, hogy ez „így szokás” (58%), a második leggyakoribb válasz az volt, hogy „ő keres a legtöbbet a családtagok közül” (31%), a harmadik helyen, bár jóval kisebb gyakorisággal pedig a nagyobb családi dolgokban való döntéshozatal állt (18%). Ezek az eredmények alátámasztják azt, hogy a családfő szerepköre hagyományosan a férfihoz, a férjhez kapcsolódik.

⁶ Ahogy arra korábban felhívtam a figyelmet, a háztartás és a család fogalma különbözik, így a családfő és a háztartásfő meghatározása is eltérő. A háztartásfő személyének kiválasztása már kicsit összetettebb módszer szerint, de mindig a családfők köréből történik. Az egyszerű páros háztartásokban a háztartásfő személye megegyezik a családfővel. A többcsaládos háztartásokban pedig a családfők munkaerő-piaci aktivitása, neme és kora szerint dől el az, hogy ki lesz a háztartásfő. Először tehát az aktív kereső férfit választják ki a családfők közül, ő lesz a háztartásfő, ezután az inaktív férfi stb. (A részletes leírásért ld. KSH, 1997:99.) A nemzetközi gyakorlatban többféle módja van a családfő meghatározásának, ezek közül az egyik az, hogy automatikusan a legnagyobb keresetű családtagot veszik, a másik pedig az, hogy megkérdezik a családtagokat, ők kit tartanak családfőnek. A TÁRKI háztartásszintű adatfelvételeinek (Háztartás Panel, illetve a Háztartás Monitor vizsgálatok) gyakorlata eltér a KSH-ban alkalmazottól, a háztartásra vonatkozó kérdőívet nem a családfővel, illetve háztartásfővel, hanem a háztartás ügyeiben legkompetensebb személlyel, illetve a családtagokkal együtt töltik ki.

⁷ A kérdésre adható válaszok a következők voltak: 1. Ő keresi a legtöbbet; 2. Ő dönt a nagy dolgokban; 3. Ő kezeli a kasszát; 4. Ő foglalkozik legtöbbet a háztartás ügyeivel; 5. Így szokás; illetve 6. Egyéb válasz.

A családfői pozíció betöltésének indokai a családfő neme szerint – páros háztartások (%)

N=530

Egészen mással indokolják a kérdezettek azt, ha a családfő nő. Ezekben a családokban a válaszadók a legfőbb indokként azt említették, hogy a nagyobb családi ügyekben ő hozza meg a döntést (36%), második helyen pedig azt, hogy ő törődik legtöbbet a háztartás ügyeivel (31%). Az első három szempont között szerepel azonban a magas kereset (24%) is, akárcsak a férfi családfők esetében. Továbbá az esetek egyötödében (19%) említették az „így szokás” érvet, valamint 12%-uk, hogy családi kassza kezelése is a családfő feladata. Itt azonban ismét fel kell hívni a figyelmet arra, hogy az alacsony esetszám miatt ezek az eredmények csak tájékoztató jellegűek.⁸

További érdekes részlet, hogy a kérdezettek hányféle érvet sorakoztattak fel arra vonatkozóan, hogy miért éppen az adott illető a családfő. Abban az esetben, ha nő a családfő, több indokot soroltak fel a kérdezettek, mint amikor férfi családfőről volt szó. Valószínűleg kielégítőnek és kimerítőnek találták, az „így szokás” választ. Nem is kell nagyon indokolniuk, hiszen ez „így szokás”, ez tekinthető elfogadottnak, „normálisnak” a mai társadalom-

⁸ Ha az egyszülős családokat is bevonnánk a vizsgálatba, akkor a női családfőkre vonatkozó sorrend némiképp megváltozna. Első helyre kerülne a háztartási ügyek intézése (41%), második a fontosabb dolgokban való döntés lenne (39%), és ugyancsak harmadik helyen állna a legmagasabb kereset (31%), negyedik a családi kassza kezelése (25%), az egyéb indok után a legutolsó helyen pedig az „így szokás” érv állna.

ban. Viszont abban az esetben, amikor nő a családfő, az a hagyományostól eltérőnek, nem megszokottnak, „nem normálisnak” tűnik, ezért ezt inkább meg kell indokolni, miért is ő a családfő.

A családfő mint a család eltartója

A családfői szerep jellemzőit tovább vizsgálva megnéztük, hogy valóban teljesül-e a mintában szereplő családfőkre az a fontos kritérium, hogy ő egyben a család eltartója, tehát ő keresi a legtöbbet a háztartásban. A családfős háztartásokat ebből a szempontból vizsgálva azt találtuk, hogy mintegy 70%-ukban a fő jövedelemszerző és a családfő személye megegyezik, azaz a családfő az, aki a háztartás legfontosabb jövedelmét megkeresi. Ha a nemek szerinti bontást nézzük, akkor a főkereső szerepét a nők jóval kisebb arányban töltik be a családban, mint a férfiak: a férfi családfők 71%-a, míg a nők 50%-a számít főkeresőnek.

Ennek megfelelően azt várjuk, hogy munkaidő tekintetében hasonló módon a családfők idejük jelentős részét munkával töltik. (3. táblázat) A legalább egy aktív családtaggal rendelkező háztartások 20%-ában csak a családfő dolgozik, tehát egykeresős családról van szó, újabb 22% esetében pedig a családfő munkaideje a háztartástagok összmunkaidejének több mint felét teszi ki. Meglepően magas (23%) azon családok hányada is, ahol a családfő nem dolgozik.

3. táblázat

A családfő munkaidejének aránya a háztartás összes tagjának munkaidejében (%)

Családfő munkaidő-hányada	Nő	Férfi	Összesen
0% – a családfő nem dolgozik	36	22	23
1–50%	49	35	36
51–99%	(8)	23	22
100% – csak a családfő dolgozik	(8)	20	20
<i>Összesen</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>
N	39	415	453

Megjegyzés: A családfővel rendelkező háztartások 15%-ában az adott hónapban senki nem dolgozott. A zárójelbe tett cellákban az esetszám kevesebb 10-nél. A chi-négyzet statisztika értéke 0,01-nél szignifikáns.

A családfő neme szerinti bontást tekintve azt látjuk, hogy azokban a családokban, ahol nő tölti be a családfő szerepét, jóval nagyobb arányban fordul elő (36%), hogy a családfő nem, vagy hogy a háztartás összmunkaidejének felénél kevesebb ideig dolgozik (49%), mint ahol a férfi a családfő (22%, illetve 35%). Ezzel ellentétben jóval ritkább az, hogy az összmunkaidő felé-

nél többet dolgozzanak a családfők a nő vezette családokban (8%), mint a férfi a családfők esetében (23%). Azaz a családfői szerepet vállaló nők legjellemzőbb módon inaktívak vagy többkeresős családban élnek.

Összegezve tehát elmondhatjuk, hogy a családfők valóban a család eltar-tójának számítanak, akár a kereseteket, akár a munkával töltött idő arányát nézzük a háztartás összmunkaidejében. A nemek szerinti bontás azonban azt mutatja, hogy a családfői szerepet betöltő nők körében ez a megállapítás korlátozottan érvényes, esetükben jóval jelentősebb az inaktivitási arány, mint a férfiak esetében. Ez arra enged következtetni, hogy ezekben a családokban nem a kereset az elsődleges meghatározója a családfői szerep betöl-tésének, más tényezők (pl. döntéshozás, háztartási ügyek intézése, hatalmi játszmák) ennél fontosabb szerepet játszanak.

A családfő mint fő döntéshozó – pénzügyi döntések a családban

A családfői szerep másik fontos jellemzője, hogy a család fontosabb ügyé-ben ő dönt, ő mondja ki a döntő szót. A kutatás azonban a pénzügyi döntések kivételével sajnos nem szolgál a családi élet más területére vonatkozó dönté-sekkel kapcsolatos információkkal, így csak ezen a területen vizsgáltam azt a döntések és a családfői szerep összefüggéseit.

A nemzetközi szakirodalom eddigi eredményei támogatják azt az elmé-letet, miszerint a családon belüli pénzkezelés jó indikátora lehet a partnerek közötti nemi szerepmegosztásnak. (Pahl, 1990) Mivel a pénz feletti diszpo-nálás egyfajta hatalmat adhat a partnerek kezébe, így egyáltalán nem min-degy, ki kezeli, és hogyan kezeli a család jövedelmét. Ezek alapján azokat a családokat, ahol egy személy kezében van a döntés a pénzügyekben, azt a hierarchikus viszony következtében a hagyományos nemi szerepeknek fe-leltethetjük meg, míg ahol közösen döntenek ott egy demokratikusabb felál-lást feltételezhetünk.⁹ Ebben a fejezetben tehát arra keressük a választ, mi-lyen összefüggés van a családfői státusz és a pénzügyi döntések formája kö-zött.

A családfős és a családfővel nem rendelkező családok pénzügyi döntései

A családfő hiányát a legtöbb kérdezett azzal indokolta, hogy náluk minden-ben közösen döntenek. Ez alapján a családfő szerepéből adódóan azt várjuk, hogy azokban a családokban, ahol van családfő, valószínűbb, hogy egy vala-

---

⁹ Hozzá kell tennünk, hogy a családfő intézménye nem feltétlenül jelenti azt, hogy a család-tagok ki vannak szolgáltatva a családfő kénye-kedvének. Továbbá egy családfő nélküli család is működhet anarchikus módon, a családtagok csekély megelégedésére.

ki hozza meg a család pénzügyi döntéseit is, míg azokban a családokban, ahol nincs családfő, inkább a közös döntés fog dominálni. A felmérés eredményei csak részben támogatták ezt a hipotézisünket.

A családfővel rendelkező családokra jellemzőbb, hogy valaki egy személyben dönt a pénzügyekben, mint azokban a családokban, ahol nincs családfő. (4. táblázat) A családfővel rendelkező családok 4%-ában minden, további 11%-ukban a jelentősebb pénzügyi kiadások kivételével egy valaki dönt, míg azokban a családokban, ahol nincs családfő ezek az arányok 1, illetve 5%-on alakulnak. A családfő nélküli háztartásokban felülreprezentált a közös, együttes döntés (89%), továbbá körükben valamivel nagyobb valószínűséggel fordul elő az, hogy a közös kiadásokon kívül külön kezeljék a pénzüket (5%). A családfős háztartások ugyancsak magas arányban fordul elő, hogy közösen döntsenek a pénzügyekben (81%), de ez az arány az átlag alatt alakul.¹⁰

4. táblázat

A pénzkezelési szokások megoszlása a családfős, illetve a családfővel nem rendelkező családok körében (%)

Pénzkezelési módok	Nincs családfő	Van családfő	Összesen
Egy valaki dönt	(1)	4	3
A nagy dolgokban közösen, a kisebbekben egy valaki dönt	5	11	9
Együtt döntenek	89	81	84
A közös kiadásokon felül mindenki maga dönt	5	4	5
<i>Összesen</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>
<i>N</i>	<i>304</i>	<i>526</i>	<i>830</i>

Megjegyzés: a zárójelbe tett cellában az esetszám kevesebb 10-nél.

A családfős háztartások pénzügyi döntéseit a családfő nemének tekintetében tovább vizsgálva azt az eredményt kaptuk, hogy azokban a családokban, ahol nő tölti be a családfő szerepét, jóval magasabban alakul azon családok aránya, ahol egy valaki dönt a pénzügyekben. (5. táblázat) Elképzelhető, hogy ezekben az esetekben élettársi kapcsolatról van szó, azonban meg kell jegyeznünk, hogy az alacsony esetszámok miatt az eredményekből nem lehet messzemenő következtetéseket levonni.

¹⁰ Amennyiben a többszemélyes háztartásokban élőket vizsgáljuk, a fent említett különbségek továbbra is fennállnak, viszont főként az egyszülős háztartások bekerülése miatt megemelkedik az egyszemélyes döntések (7%), illetve a részben külön gazdálkodás (6%) aránya. Hasonlóan a páros háztartásokhoz, a családfős háztartásokban magasabban alakul az egyszemélyes döntések, míg a családfő nélküliek körében a külön-külön pénzkezelésű családok aránya.

A pénzkezelési szokások megoszlása a családfő neme szerint a párkapcsolatban élők körében (%)

	Férfi családfő	Nő a családfő	Összesen
Egy valaki dönt	3	(16)	4
A nagy dolgokban közösen, a kisebbekben egy valaki dönt	11	(16)	11
Együtt döntenek	83	56	80
A közös kiadásokon felül mindenki maga dönt	4	(12)	4
<i>Összesen</i>	<i>92</i>	<i>8</i>	<i>100</i>
<i>N</i>	<i>485</i>	<i>43</i>	<i>528</i>

Megjegyzés: a zárójelbe tett cellában az esetszám kevesebb 10-nél.

Röviden összefoglalva elmondhatjuk, hogy a pénzügyi döntések gyenge kapcsolatot mutatnak a családfő intézményével. A családfős háztartásokban alig valamivel nagyobb arányban fordul elő az, hogy pénzügyi döntéseiket is hagyományos minták alapján hozzák meg a párok.

Háztartási munkamegosztás a családban

A családon belüli nemi szerepek egyik kézen fekvő indikátora a háztartási munkamegosztás, melynek mikéntjében világosan tükröződik, mennyiben nevezhető e tekintetben tradicionálisnak vagy éppen emancipáltnak az adott háztartás. A nemzetközi, illetve a magyar kutatások eredményei is azt mutatják, hogy a nők/lányok/asszonyok/anyák nagyobb részt vállalnak a háztartási munkákból, több időt töltenek a háztartási munkák elvégzésével, mint a család férfi tagjai. Tendenciáját tekintve valamelyest ugyan nőtt a férfiak részvétele a háztartási munkában, de ez nem jelent lényeges változást. (Falussy–Harcsa, 2000)

Ebben a részben először azt vizsgáljuk tehát, hogy adataink alapján kik és milyen háztartási munkát végeznek a családban. Majd megnézzük, van-e különbség a társadalmi-demográfiai csoportok szerint a háztartási munkamegosztás szempontjából a családok között: mely csoportokra jellemző inkább a hagyományos, melyekre az emancipáltabb háztartási munkamegosztás, illetve nemek közötti szerepmegosztás. Végezetül pedig a háztartási munkamegosztás és a családfő kapcsolatát vizsgáljuk.

Eredmények

Az adatok szerint a magyar háztartások döntő többségében a háztartási munkákat a család tagjai végzik, és csak ritkán vásárolják meg ezeket a szolgáltatásokat a piacról, vagy kérnek segítséget a háztartáson kívülről (szomszédtól, baráttól, ismerőstől).¹¹

A páros háztartásokban a kerti munkák és a háztartási gépek javítását kivéve a családok nőtagjai nagyobb részt vállalnak a háztartási munkákból, mint a férfiak. (3. ábra) A leggyakrabban nőkre háruló munkák a főzés és a mosás (53% és 52%), amit a takarítás és a vásárlás követ (47%, illetve 44%). Jobban kiveszik részüket a nők a beteg gyermek gondozásából is: a gyermekes családok 38%-ában csak a nők, 31%-ában a férfi családtagok ápolják a beteg csemetét, viszont az esetek egyötödében a családtagok közösen megosztva vállalják ezt a feladatot. Bár általában a gyermek(ek)kel való foglalkozásban a nők valamivel nagyobb részt (34%) vállalnak, mint a férfiak (29%), az esetek 27%-ában közösen foglalkoznak a csemetékkel. Emellett a gyermekgondozás is azok közé a feladatok közé tartozik, amely esetében a családok 9%-a számít közeli rokonokra, barátokra, vagy éppen fizetett segítségre.

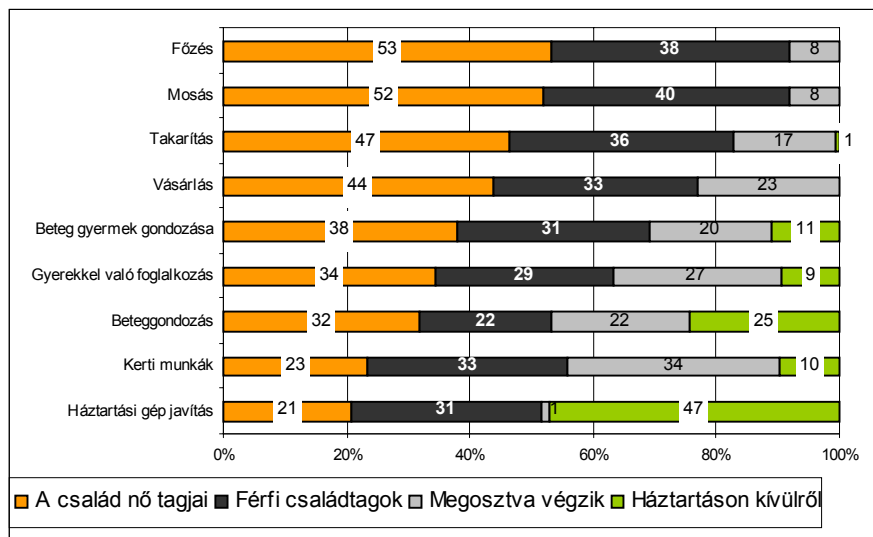
A beteg családtag gondozása, ápolása hagyományosan a család nőtagjainak feladata volt, ez ma is így van a családok egyharmadában. Minden ötödik családban a férfi családtagok is szoktak beteget ápolni, illetve a családok 22%-ában megosztják egymás között ezt a feladatot a családtagok. Mindenképpen fontos azonban megemlíteni, hogy ez az a terület, ahol a háztartások leginkább igénybe vesznek családon kívüli segítséget is, a családok 25%-a.

---

¹¹ A kérdés-blokkban a következő kilenc háztartási, illetve gyermekneveléshez, betegápoláshoz kapcsolódó feladatról kérdezték meg, hogy az adott családban ki szokta végezni: 1. háztartási gép javítása, 2. főzés, 3. mosás, 4. takarítás, 5. vásárlás, 6. gyerekkel való foglalkozás, 7. beteg gyermek gondozása, 8. beteggondozás, 9. kerti munka.

A válaszlehetőségek esetében összevontam a család nőtagjait, illetve férfi tagjait egy-egy kategóriába. Továbbá külön csoportként különböztettem meg, ha a családtagok együtt megosztva végezték az adott háztartási munkát, a negyedik, „háztartáson kívülről” kategóriába pedig a háztartáson kívüli rokoni, baráti, segítséget, valamint a fizetett szolgáltatásokat soroltam. Mivel nagyrészt nukleáris családokról van szó, ezért a család nőtagjait elsősorban a feleség/élettárs, illetve a lánygyermek teszik ki, míg a férfi családtagok esetében, a férj, és a fűgyermek.

Ki végzi az Ön családjában a következő háztartási feladatokat? – páros háztartások, az érvényes esetek százalékos megoszlása

Megjegyzés: A súlyozás miatt az értékek összege eltérhet 100%-tól. (N=851)

A férfiak jelentősen, de a nőknél szerényebb mértékben veszik ki részüket a háztartási munkákból. Ezt mutatja, hogy a vizsgált háztartások 40%-ában a mosás, 38%-ában a főzés valamelyik férfi családtag feladata. Hasonló arányban vesznek részt a férfi családtagok a takarításban és a vásárlásban is (36, illetve 33%). A kerttel, és/vagy szántófölddel rendelkező háztartások 33%-ában, a férfi családtagok reszortja a kertművelés, de a családok 23%-ában egyedül a nőkre hárul ez a feladat is. Megjegyezzük azonban, hogy a kerti munka egyben az a tevékenység is, amelyet a legtöbb családban közösen végeznek a családtagok, a háztartások egyharmadában van ez így. Hozzá kell tenni viszont, hogy a konyhakerti és a szántóföldi munkát csak durván tekinthetjük azonos kategóriának.

A kerti munkák után a gyermek(ek)kel való foglalkozás (27%), a vásárlás (23%) és a beteggondozás (22%) feladatait végzik leginkább közösen a családtagok. Fontos, hogy e feladatok megoldásában nagyobb jelentősége van a háztartáson kívüli segítségnek is. A háztartási gépek javítását a háztartások mintegy felében leginkább a piacról oldják meg a kérdezettek, melynek oka nyilvánvalóan a háztartási gépek technikai bonyolultságában keresendő, azonban a háztartások 31%-ában ez a férfiak, 21%-ában a nők feladata.

Szerepváltozások

A következő lépcsőben arra voltam kíváncsi, hogy átlagosan hány feladatot végeznek a nők, a férfiak, illetve hányat végeznek közösen.¹² (6. táblázat)

6. táblázat

A családtagok által végzett háztartási munkák átlagos száma a kérdezett társadalmi-demográfiai jellemzői szerinti bontásban (db)

A kérdezett jellemzői	Férfi családtag(ok) N=373	A család nőtagja(i) N=488	A családtagok megosztják N=298
<i>Életkor</i>			
18–25	2,8	3,8	2,5
26–35	4,5	4,2	2,3
36–45	4,4	4,5	2,7
46–55	4,1	4,1	2,4
55–65	4,0	3,9	1,8
<i>Összesen</i>	<i>4,1***</i>	<i>4,1*</i>	<i>2,4*</i>
<i>Iskolai végzettség</i>			
8 általánost végzett	4,2	4,4	2,1
Szaktmunkás	4,3	4,0	2,4
Érettségizett	4,1	3,9	2,5
Diplomás	3,9	4,2	2,4
<i>Összesen</i>	<i>4,1</i>	<i>4,1</i>	<i>2,4</i>
<i>Településtípus</i>			
Község	4,2	4,0	2,3
Város	4,3	4,2	2,4
Megyeszékhely	3,9	4,3	2,5
Budapest	4,2	3,9	2,4
<i>Összesen</i>	<i>4,1</i>	<i>4,1</i>	<i>2,4</i>
<i>Háztartási szerkezet</i>			
Párkapcsolat	3,6	3,9	1,7
Pár+gyerek<18 év	4,7	4,8	2,7
Pár+gyerek>18 év	3,5	3,5	2,3
Pár+szülő(k)	3,1	3,2	1,9
<i>Összesen</i>	<i>4,1***</i>	<i>4,1***</i>	<i>2,4***</i>
<i>Egy főre jutó háztartás-jövedelem, kvartilisek</i>	<i>N=309</i>	<i>N=391</i>	<i>N=230</i>
17500 Ft alatt	4,7	4,4	2,5
17501–25000 FT	4,1	4,1	2,5
25001–35000 Ft	3,9	3,9	2,3
35000 Ft felett	3,8	3,9	2,2
<i>Összesen</i>	<i>4,2**</i>	<i>4,1</i>	<i>2,4</i>

Megjegyzés: A variancia-analízis eredményei *: 0,05-nél, **: 0,01-nél, ***: 0,001-nél szignifikáns. (N=851)

¹² Három feladatot kihagytam a 6. táblázat elkészítésekor, melyek nem tartoznak szorosan a család mindennapi feladatai közé: a háztartási gépek javítása, kerti munka, valamint a betegápolás. Továbbá nem vettem figyelembe a külső segítség igénybevételét sem az alacsony gyakoriság miatt.

A kérdezett életkorának emelkedésével mind a férfiak, mind a nők részvétele nő a háztartási munkákban. (6. táblázat) A különbség az, hogy a fiatalabb nők családjában a nők átlagosan 1 feladattal többet végeznek, mint a férfi családtagok. A kérdezett életkora és a háztartási munkák közös ellátása között azonban fordított a kapcsolat: a fiatalabbak háztartásában magasabb a közösen végzett háztartási munkák száma. Ennek egyik magyarázata az lehet, hogy a fiatalabb háztartásokban jobban megosztják a munkát, mint az inkább hagyományosabb szerepmegosztással rendelkező időskorúak.

A családtagok által végzett háztartási munkák átlagos száma, sem a kérdezett iskolai végzettsége, sem lakóhelyének településtípusa szerint nem tér el szignifikánsan. Bár úgy tűnik, minél képzettebb a kérdezett, annál kevesebb munkában vesznek részt a férfi családtagok, míg a nőknél az érettségizettek esetében bizonyul átlag alattinak az elvégzett munkák száma.

A háztartási szerkezet szerinti bontásból kiderül, hogy a gyermekek kora jelentősen befolyásolja a családtagok házimunkában való részvételét. Amíg a gyerekek nem érik el a 18 évet, addig a férfi családtagok és a nők is átlagon felül teljesítenek, és ezekben a családokban átlagon felül alakul a közösen végzett házimunkák száma is. Ennek valószínűleg az a magyarázata, hogy ezekben a háztartásokban a gyermekek miatt tágabb a tennivalók köre, és valószínűleg a gyerekeket is bevonják a szülők a házimunkába. Illetve, mint korábban említettük, leginkább a gyermeknevelés az a terület, amit a családtagok közösen, megosztva végeznek. Ezzel ellentétben a felnőtt gyerekek jelenléte a családban csökkenti a részvételt mindkét nem, illetve a közösen végzett munkák esetében is.

A szegényebb családokban a nők átlagosan több háztartási munkát végeznek, mint a jobb jövedelmi helyzetű családokban. A férfiak esetében még inkább érezhető ez a különbség, míg a legszegényebb jövedelmi negyedbe tartozók átlagosan 4,7 féle, addig a leggazdagabb negyedbe tartozó családokban átlagosan 3,8 féle házimunkát végeznek a férfi családtagok. Ugyanakkor a közösen végzett munkák száma is csökken a jövedelmi helyzet javulásával.

A családfős és családfő nélküli családok háztartási munkamegosztása

Feltételezésem szerint a családfővel rendelkező családokban jobban szétválnak a háztartási munkák a felek között, illetve kevesebb azoknak a munkáknak a száma, amelyeket közösen, megosztva végeznek a családtagok. Ezt a hipotézist az eredmények csak részben támasztják alá.

A családfővel nem rendelkező családokban bizonyos háztartási munkák, illetve feladatok esetében jellemzőbb a közösen, megosztva végzett munka, mint a családfővel rendelkező családokban. Ez a hatás leginkább a gyerme-

Szerepváltozások

kes családokban figyelhető meg, a gyerekeknevelés, illetve a beteg gyermek gondozása esetében. (7. táblázat)

7. táblázat

A családtagok által végzett háztartási feladatok aránya a családfővel rendelkező, illetve nem rendelkező háztartásokban (%)

	Nincs családfő	Van családfő	Összesen	N
<i>Főzés</i>				
Férfi családtag	39	38	39	322
A család nő tagjai	54	53	54	448
Megosztva közösen	7	8	8	67
Összesen	100	100	100	837
<i>Takarítás</i>				
Férfi családtag	35	38	37	303
A család nő tagjai	48	46	47	387
Megosztva közösen	17	16	17	136
Összesen	100	100	100	826
<i>Mosás</i>				
Férfi családtag	41	39	40	335
A család nő tagjai	51	52	52	434
Megosztva közösen	8	9	8	69
Összesen	100	100	100	838
<i>Vásárlás*</i>				
Férfi családtag	30	35	33	272
A család nő tagjai	42	45	44	360
Megosztva közösen	29	20	23	189
Összesen	100	100	100	821
<i>Foglalkozás a gyermekkel</i>				
Férfi családtag	25	31	29	156
A család nő tagjai	31	36	34	184
Megosztva közösen	34	24	27	147
Külső segítség	10	9	9	50
Összesen	100	100	100	537
<i>Beteg gyermek gondozása*</i>				
Férfi családtag	26	34	31	158
A család nő tagjai	35	40	38	192
Megosztva közösen	27	16	20	100
Külső segítség	13	10	11	56
Összesen	100	100	100	506
<i>Betegápolás</i>				
Férfi családtag	18	24	22	87
A család nő tagjai	33	31	32	128
Megosztva közösen	24	21	22	89
Külső segítség	25	24	25	99
Összesen	100	100	100	403

Nagy Ildikó: A családfő intézménye – nemi szerepek a családban

	Nincs családfő	Van családfő	Összesen	N
<i>Kerti munka</i>				
Férfi családtag	27	36	33	187
A család nő tagjai	23	23	23	134
Megosztva közösen	38	32	34	197
Külső segítség	12	9	10	57
Összesen	100	100	100	575
<i>Háztartási gép javítása***</i>				
Férfi családtag	24	35	31	259
A család nő tagjai	26	18	21	174
Külső segítség	50	47	48	396
Összesen	100	100	100	829

Megjegyzés: A chi-négyzet értéke *: 0,05-nél, **: 0,01-nél, ***: 0,001-nél szignifikáns.

A „valódi” háztartási munkák (főzés, mosás, takarítás, vásárlás) közül viszont csak a vásárlás esetében találtam számottevő különbséget a családfő, illetve a családfő nélküli háztartások munkamegosztásában. A családfős családokban inkább jellemző, hogy a férfi családtagok járnak vásárolni (35%), mint a családfő nélküliek esetében (30%), ők inkább együtt, megosztva végzik ezt a feladatot (29%). Ezzel szemben a családfős háztartások mindössze egyötödében közös feladat a vásárlás. Valószínűleg jellegéből adódóan is a vásárlás olyan tevékenység, amit lehet közösen végezni, míg a főzés, mosás kevésbé, ráadásul az is elképzelhető, hogy ezek a feladatok speciálisabb tudást igényelnek, ami nem áll minden családtag rendelkezésére. Ezek a feladatokra már gyermekkoruk óta szocializálódtak az egyének: a nők a főzésre, mosásra, a férfiak pedig a kerti munkára, vagy a kisebb ház körüli javítások elvégzésére.

A közösen végzett munka és a családfő léte közötti összefüggés a kerti, szántóföldi munkákra is érvényes: a családfő nélküli háztartások 37%-a, míg a családfővel rendelkező háztartások csupán 29%-a mondta, hogy közösen végzik ezt a tevékenységet.

Egyedül a háztartási gépek javítása esetében látjuk, hogy a nemi szerepek eltérőek a hagyományostól, ebben az esetben ugyanis a családfő nélküli háztartásokban a nők ugyanolyan arányban vesznek részt ebben a feladatban, mint a férfiak, míg a családfővel rendelkező háztartásoknál éppen a férfiak túlsúlya jellemző. Itt nem feltétlenül magáról a javításról, hanem az esetleges szervizelési ügyintézésről lehet szó.

Összegezve tehát azt találtuk, hogy a háztartási munkamegosztás és a családfői szerep közötti összefüggés nem minden háztartási feladat esetében áll fenn. A hagyományos háztartási munkák (főzés, mosás, takarítás) esetében nincs különbség abban, hogy miképpen osztják meg a családtagok egymás között a feladatokat. A vásárlás, a gyermekkel való foglalkozás, illetve a beteg gyermek ápolása esetében viszont megmutatkozik, hogy a családfő

nélküli családokban ezeket a feladatokat inkább közösen, megosztva végzik a párok és kevésbé osztják fel maguk között.

Összefoglalás

A páros háztartások csaknem kétharmada rendelkezik családfővel jelenleg Magyarországon. A családfős háztartások aránya leginkább a gyermekes családok körében magas. Alapvetően jellemzőbbek a falusi, vidéki városokban, valamint a fővárosban.

Az esetek 92%-ában férfiak töltik be a családfő szerepét, míg a nők aránya csupán 8%-os. A nők leginkább csak abban az esetben kerülnek családfői pozícióba, ha elváltak, és egyedül nevelik gyermeküket. Ha az egyszülős családokat is figyelembe vesszük, akkor ez jelentősen megemeli a családfői szerepben lévő nők arányát, 18%-ra. A vizsgálat során azonban az egyszülős családokat nem vettem tekintetbe, hiszen esetükben kompetens személy, partner, hiányában nem szerepcseréről, hanem a szerepek átvállalásáról van szó, azaz a nőnek kell betöltenie az asszony/feleség szerep mellett a férj szerepét is.

Az elemzés során kiderült, hogy a családfő intézménye csak önmagában utal a hagyományos nemi szerepmegosztásra, a családi élet más területeivel összefüggésben nem vagy csak gyengén mutatható ki, hogy a családfővel rendelkező háztartásokban a hagyományos nemi szerepek élnek. Ebből a szempontból a családi élet két területét vizsgáltam meg részletesebben: egyrészt háztartási munkamegosztás, másrészt a családi döntéseken belül a pénzügyi döntések területét.

A családfővel rendelkező családokban a háztartási munkamegosztást lényegében ugyanolyan, hagyományos minta jellemzi, mint a családfővel nem rendelkező családokat. A különbség leginkább abban nyilvánul meg, hogy kifejezetten a gyermeknevelés, illetve a vásárlási feladatok területén magasabb a családfő nélküli háztartások körében azok aránya, ahol ezeket a feladatokat közösen, megosztva végzik a családtagok.

A pénzügyi döntések esetében még kevésbé mutatható ki a két családtípus közötti különbség. A családok nagy többségében közösen döntenek a pénzügyekben, tekintet nélkül arra, hogy van-e családfő vagy nincs. Ugyan a családfővel rendelkező családokban valamivel magasabb azok aránya, ahol a pénzkezelés hagyományosabb módja valósul meg, azaz vagy egy valaki dönt, vagy pedig csak a nagyobb volumenű döntéseket beszélik meg egymással a családtagok, ez az összefüggés nem szignifikáns. Összességében tehát megállapítható, hogy a családfő intézményének léte, illetve nem léte egyelőre nem tükrözi megbízható módon a családon belüli nemi szerepeket.

Irodalom

- Falussy B.–Harcza I., 2000: Háztartás és háztartásgazdaság az időfelhasználás tükrében. In: Kolosi T. – Tóth I. Gy. – Vukovich Gy. (szerk.): Társadalmi riport 2000, TÁRKI, Budapest 2000, pp. 158–176.
- KSH, 1997: Mikrocenzus 1996. A háztartások lakáskörülményei. KSH, Budapest 1997.
- Nagy I., 1999: Családi pénzkezelési szokások a kilencvenes években. In: Pongrácz T.-né – Tóth I. Gy. (szerk.): Szerepváltozások. Jelentés a nők és férfiak helyzetéről 1999. TÁRKI–SzCsM, Budapest, 1999, pp. 74–97.
- Pahl J., 1990: Household spending, personal spending and the control of money in marriage. *Sociology*, 1990. p. 24.
- Vukovich G., 1999: Egyedülálló és gyermeküket egyedül nevelő szülők. In: Pongrácz T.-né – Tóth I. Gy. (szerk.): Szerepváltozások. Jelentés a nők és férfiak helyzetéről 1999. TÁRKI–SzCsM, Budapest, 1999, pp. 63–72.